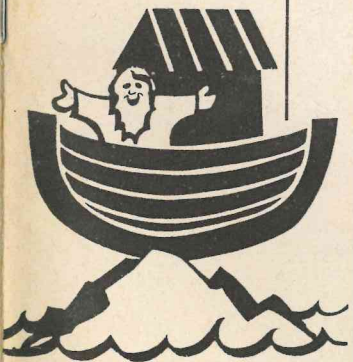

NOAH-bladet

Europas miljøorganisationer i fælles front mod luftforurening

EUROPAS MILJØORGANISATIONER

21 miljøorganisationer fra Europa inklusive NOAH er enige om at kræve omfattende indgreb mod den sure nedbør. Denne fælles platform skal give øget styrke og udvide samarbejdet i kampen mod de internationale miljøproblemer.

Luftforurening og syreregn er et af 80'ernes største miljøproblemer. Skovdød, forsurening af søer, ødelæggelse af kulturværdier og påvirkning af menneskers helbred er udbredt over hele Europa. Luftforurening fra kraftværker, industri og biler spredes over grænserne og giver problemer i alle lande Øst som Vest, specielt lider Norge og Sverige under forurening fra resten af Europa.

Disse problemer er de fleste af NOAH-bladets læsere sikkert bekendt med. Men det er der mange af Europas politikere, der ikke er — eller ikke vil være. Derfor havde Nordisk Råd arrangeret en konference om luftforurening for europæiske parlamentarikere. Det skete i Stockholm i september. Konferencen fik en del presseomtale (journalister er jo desværre meget politikerfikserede), selv om der ikke kom noget konkret ud af den. Der var dog en del mere bevægelse i landenes synspunkter, end man havde ventet.

Alternativ miljøkonference

I dagene før denne begivenhed havde der været en alternativ konference om luftforurening, hvor 21 miljøorganisationer fra

10 lande diskuterede fælles krav og aktioner. Denne konference fik desværre ikke rigtig nogen omtale, på trods af at den faktisk fik stor betydning for den officielle konference. Men NOAH var med, så her er endelig rapporten.

Grunden til, at den alternative konference fik betydning for den officielle, var, at vi fik lov til at forelægge et papir for politikerne. Vi havde 8 minutter ud af 3 dage (dog simultantolket til 6 sprog, og vi måtte selv sørge for klapsalven efter indlægget).

Papiret opsummerede resultaterne af den alternative konference i nogle klare krav til politikerne om handling ⁽¹⁾: Svovludslippet skal nedsættes med 90% i.f.t. 1980-niveau, og kvælstofoxidforureningen med 75% for at standse skaderne på skove og søer.

INDHOLD:

Europas miljøorganisationer mod luftforureningen	2
Genbølgen er over os	5
Skal alle veje føre til Rom	7
NOAH i mediernes miljødebat	10
Som vinden blæser	12
Dioxin fra bilers udstødning	14
Forbrugerne og miljøet	16
Miljøsk	18
Københavnere mod den stigende bilisme	20

UDGIVER:

NOAH
Studestræde 24, 1455 Kbh. K.
Tlf. 01 15 60 52
Giro: 5 56 00 39
Åbningstider:
Man, tirs, ons. fre.: 10-16
Torsdag: 10-18
Lørdag: 10-14

REDAKTION:

Jesper Lassen, Jon Theil Nielsen, Søren Nielsen, Tina Johansen, Peter Wive, Peter Fabricius
Genbrugsgruppe

SATS:

Den grafiske Himmel
Vestergade 10 A, 4., 1456 Kbh. K.
Tlf: (01) 15 80 75

ABONNEMENT:

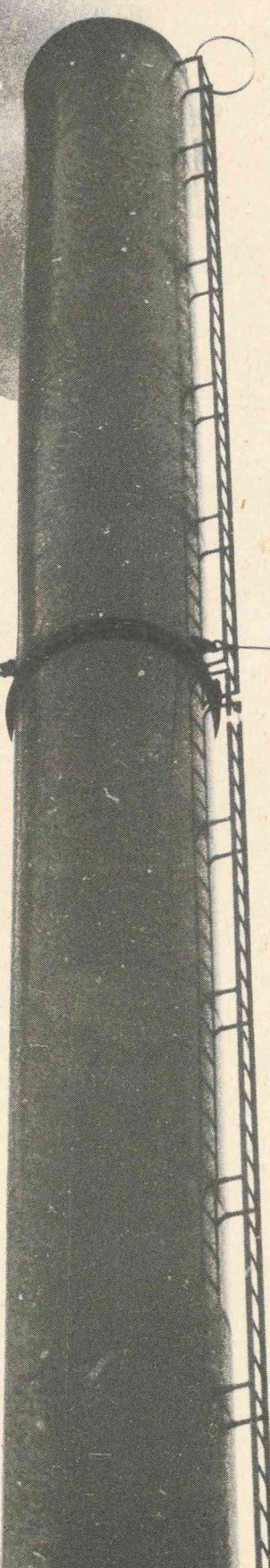
NOAH-bladet 103 - 110: kr. 95,-.
Institutioner og lignende: kr. 190,-.
Ældre numre kan købes så længe lager haves.
Meddelelse om flytning og reklamation vedrørende levering rettes til postvæsenet.

TRYKKERI:

Dansk Tidsskrifts Tryk
Suhmsgade 3, 1125 Kbh. K.
Tlf: (01) 11 81 42

da
Capo
100% Genbrugspapir

Disse mål bør først og fremmest nåes gennem en øget energipolitisk indsats bl.a. for isolering, mindre energiforbrugende apparater og vedvarende energikilder og ved at forbedre den kollektive trafik. Rensning skal indføres på alle store kraftværker inden 1995 og nye biler skal senest i 1990 være forsynet med katalysatorer eller lignende rensningsteknik i hele Europa.

Disse krav om 90% og 75% nedsættelse er ikke grebet ud af den forurenede luft, men bygger på forskernes beregninger ⁽²⁾ af, hvor meget forurening de mest følsomme jorde, skove eller søer kan tåle uden at blive forsurede. Derfor fik vi også en vis opbakning fra de eksperter, der holdt foredrag for politikerne. De ville jo bare så nødtigt sætte konkrete procenter på, for øh, der er jo visse forhold og vi må have flere undersøgelser osv.

Med god hjælp fra de danske politikere især Margrethe Auken og Anker Jørgensen blev slutdokumentet fra konferencen til en række gode hensigtserklæringer om øget internationalt samarbejde, om en øget indsats mod luftforureningen ud over den 30 procents nedsættelse, som 21 lande allerede har forpligtet sig til med hensyn til svovl.

Det var vi fra miljøorganisationerne, alt taget i betragtning, godt tilfredse med. Dog kan vi tvivle på, at det nytter noget, for nu skal parlamentarikerne først hjem og overbevise regeringerne før de gode hensigter føres ud i livet. Det plejer at gå uhyggeligt langsomt. F.eks. har Storbritanien — Vesteuropas forurener nummer et — endnu ikke accep-

teret kravet om 30% nedsættelse af svovlforureningen.

Fælles miljø — fælles kamp!

Alligevel er der gode grunde til at bevare optimismen i kampen mod luftforureningen. De fælles krav til Europas regeringer har givet miljøorganisationerne et fælles udgangspunkt for arbejdet mod luftforureningen og dermed en øget styrke. Samtidig er enigheden et godt oplæg til øget samarbejde om aktioner og kampagner selv mellem så forskellige organisationer som Verdensnaturfonden og NOAH og på tværs af politiske grænser mellem Øst og Vest.

Allerede på konferencen fik vi aftalt de første fælles projekter. Først og fremmest vil aktionerne i "Den internationale forsøringsuge" (Acid Rain Week) 16.-24. maj 87 blive koordineret. Emnet skal være trafikpolitisk. Trods store forskelle mellem landene i Europa, er der meget at være fælles om, f.eks. om aktioner for kollektiv trafik, i Vesttyskland og Holland om aktioner for hastighedsgrænser og i Danmark, Norge og Sverige om kampen mod Scan-link, det gigantiske motorvejs- og broprojekt, som især Volvodirektøren Gyldenhammer står for.

Øst-Vest

Miljøorganisationerne vil forsøge at skaffe penge til en ny konference om de specielt store luftforureningsproblemer i Østeuropa. Som det fremgår af den nye NOAH-bog "Som Vinden Blæser", der er anmeldt i dette blad, giver de gigantiske svovludslip i Polen, DDR og Tjekkoslaviet store helbreds- og miljøproblemer hos dem selv, men også et meget væsentligt bidrag til den grænseoverskridende luftforurening.

Konferencen om Øst-Vest miljøproblemer har flere aspekter. ▶

GENBØLGEN ER OVER OS

I 1986 er der udkommet en del bøger om bioteknologi, faktisk så mange, at der er tale om en hel bølge. NOAH-Bladet vil her og i den kommende tid anmelde disse for at vejlede vore læsere. Vi starter i dette nummer med 4 anmeldelser:

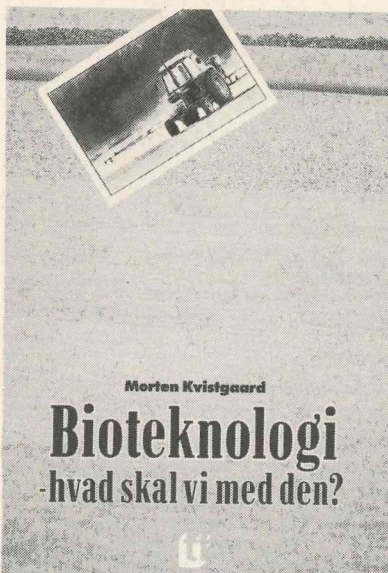
Bioteknologisk udvikling — hvordan og for hvem?

Bioteknologien eller genteknologien har været et varmt emne herhjemme nu snart et år. Både regeringen og Socialdemokratiet har puslet med planer om et bioteknologisk forskningsprogram, der skal satses ca. 500 mio offentlige kroner på et "bioteknologisk tigerspring". På det mere nære plan har NOAH blandet sig, ved sammen med bekymrede borgere, at anke produktionstilladelserne til industriel gensplejsning (til Nordisk Gentoft og Novo) til højere instanser.

Det er denne debat, som Morten Kvistgård, en af folkene bag Pegasus-projektet, nu forsøger at blande sig i med udgivelsen af bogen "Bioteknologien — hvad skal vi med den?". For at sige det med det samme: Det er han sluppet godt fra, set ud fra, at det nu er lykkedes langt bedre end hidtil at *formidle* de resultater, som Pegasus-projektet er nået frem til. Men netop Pegasus-projektets udgangspunkt er også det, der er bogens begrænsning og svaghed.

Projekt Pegasus startede i 1982 og har indtil nu løbet i 4 år støttet af Teknologirådet. Det er der kommet 7 projektrapporter ud af på ialt ca 1200 sider, hvilket må siges at være ganske pænt. Formålet har været at vurdere, hvilke samfundsmæssige muligheder gensplejsning og bioteknologi kan forventes at få for forskellige samfundsmæssige funktioner.

Dette er bl.a. sket ved at vurdere den mulige udvikling af nye produktionsprocesser og produkter og konsekvenserne af denne udvikling. Det er også disse overvejelser, der står stærkt i bogen:

Vi får en god og klar indføring i, hvad der foregår *internationalt* på den bioteknologiske scene med eksempler fra USA, Japan og (Vest)europa. Gennemgangen dokumenterer klart, at virksomhederne stort set alle nu prioriterer de produkter, der forventes at give den største indtjening på den korteste tid på det købedygtige marked i den industrialiserede verden. Udviklingen af vacciner mod de mange tropesygdomme bliver således ladet i stikken.

Herefter får vi en kort gennemgang af den *danske forskningsindsats fra erhvervslivets side*. Denne indsats følger fra Novo's og Nordisk Gentoftes side stort set den internationale udvikling med en satsning på erstatningsprodukterne human insulin og human væksthormon. Gennemgangen viser dog også, at mnge andre bioteknologiske firmaers indsats ligger inden for det landbrugsindustrielle område, der

er naturligt for et landbrugsland som Danmark. Det er da også her, forfatteren mener, at staten skal fremme den bioteknologiske udvikling.

Er det så det, den danske stat har gjort hidtil? Svaret gives i en kort gennemgang af den mere produktionsorienterede del af den *statslige forskning*. Her slås det fast, at den statslige forskning i udpræget grad har støttet erhvervslivets satsning, selvom de enkelte projekter "ved en nærmere granskning næppe er lige perspektivrige set i et bredere samfundsmæssigt perspektiv".

Så langt, så godt. Det er når forfatteren bevæger sig over i bioteknologiens muligheder og mål, at der opstår begrænsninger og svagheder i bogen. Ser vi først på forfatterens syn på bioteknologien, deler han den udbredte begejstring for bioteknologien. Forfatteren lægger sig herved ret ukritisk på linie med de mange fortalere for bioteknologien, og bogen kommer derfor også til at virke unødigt *teknologifremmende*. Udgangspunktet er bioteknologien og hvad den kan bruges til, ikke problemerne indenfor forskellige sektorer, hvor bioteknologien *måske* kan være løsningen.

Bogens — og Pegasus-projektets — svaghed er, at de ikke omhandler de *sikkerheds- og miljømæssige aspekter* ved genteknologien (ydre og indre miljø) ligesom etiske overvejelser heller ikke figurerer nogetsteds. Derved kommer bogen ikke helt "rundt om" bioteknologien. Det er samtidig netop disse aspekter, der har givet god grund til den debat, der har forløbet herhjemme og i udlandet de seneste år.

Miljøsidens må nødvendigvis ind i en beslutning om bioteknologiens skæbne i fremtiden af flere grunde: Dels findes der idag ikke nogen almen koncensus om, hvor mange og hvilke typer af data, der vil være tilstrækkelige

for at udføre en velovervejede beslutning. Dels findes der heller ingen undersøgelser af, hvor stor en ændring af miljøet, befolkningen er villig til at acceptere. Det eneste vi har set herhjemme og i udlandet er, at genteknologi ikke umiddelbart bliver accepteret af befolkningen.

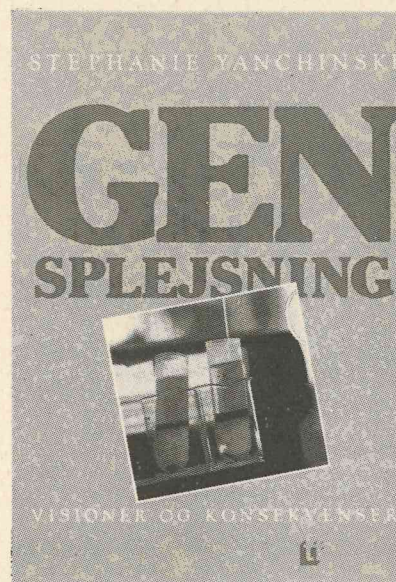
En *etisk diskussion* er også vigtig og uundværlig i en diskussion om bioteknologi, men også den mangler i bogen. Det er da rigtigt, at det med genteknologi nu bliver muligt at kombinere genetisk materiale på tværs af den naturlige artsbarriere. Men her ved bliver alt liv ændret til manipulerbart kemisk materiale. Derfor ændres både vort begreb om naturen og vor forbindelse med den. Vi begynder at anskue livet fra en kemikers perspektiv: Arten eller organismen kræver ikke længere vor respekt eller opmærksomhed. Vor interesse fokuserer mere og mere på de tusindvis af DNA-strenger med genetisk information, der findes i organismerne. På den måde får vi en *reduktionistisk* opfattelse af naturen. Den egentlige fare er derfor, at vi i fremskridtets navn, i navnet af medicinsk gennembrud, i navnet af at kunne brødføde de fattige vil blive opflasket til den ide, at vi er *nødt til* at krydse artsbarrieren.

Forfatteren taler for, at der skal *træffes nogle valg*, ikke af nogle få eksperter, men af alle involverede parter. Det lyder jo glimrende, men det er bare ikke det, der sker her og nu. De to hidtidige produktionssager har givet anledning til en debat på forskellige niveauer,* men har også medført en debat om demokratiske rettigheder, der bliver sat til side: Det er således ikke den enkelte borger i dette land, der har fået lov til at vælge. Valget er foretaget. Spørgsmålet er nu, om dette betyder en ny afmagtsfølelse blandt befolkningen eller om der er noget andet at gøre.

Bioteknologien — hvad skal vi med den? Morten Kvistgaard, 137 s. 144,30 kr. Teknisk Forlag 1986.

Gensplejningsvisioner?

Teknisk Forlag har her forsøgt sig med en oversættelse af en introduktionsbog om den moderne bioteknologi. Det ville da også være helt fint, hvis denne bog så kunne bringe noget nyt til den danske debat, eller var et forsøg på at gå nye veje. Dette er imidlertid ikke tilfældet, hvorfor det er svært at se bogens berettigelse. De miljømæssige spørgsmål er meget overfladisk behandlet i bogen. Har man læst en af NOAHs bøger om genteknologi (man kan faktisk få to til denne bogs pris!) og Morten Kvistgaards bog står man langt bedre rustet, og har så samtidig en dansk vinkel på genteknologien.

Gensplejning. Visioner og konsekvenser. Stephanie Yanchinski. 143 s. 148 kr. Teknisk Forlag 1986.

Gensplejning og forskning

Denne artikelsamling om gensplejning og forskning er en opfølgning af den kritik af betænkningen "Genteknologi og sikkerhed", der kom fra Planlægningsrådet for Forskningen. Det var her, hvor rådet bl.a. modsatte sig lovgivning på området, dog uden resultat, idet en ny lov om miljø og genteknologi blev vedtaget i maj.

Formålet med artikelsamlingen er at fremlægge forskeres og

virksomheders synspunkter på gensplejningen. Derfor bliver det da også en noget ensidig forestilling, der er ret så tandløs og lidet debatskabende. Men bogen afslører samtidig klart, at der i Danmark ingen sikkerheds- og miljøforskning foregår, samt at der åbenbart ikke er planer om at inddrage f.eks. det humanistiske eller det samfundsvidenskabelige forskningsråd i genteknologiens mange aspekter. Den etiske og samfundsmæssige side af genteknologien skal der altså forsat ikke arbejdes med i forskningsrådsregi.

Niveauet i artikelsamlingen udtrykkes ganske tydeligt i en artikel af professor, dr.med. Povl Riis som skriver om debatten i Danmark: "I debatten har der endog været tilbøjelighed til at spille på den videnskabeligt forudsætningsløse borgers frygtberedskab og anvende det til politiske formål. Det er somme tider sket i en grad, så man har kunnet tale om et "frygtens præsteskab"."

Bogen er ikke særlig formidlet og må også derfor frarådes for den forudsætningsløse læser.

Gensplejning og forskning. Mogens Dahl (red), 172 s. 90 kr. *Forskningspolitik 3. Planlægningsrådet for Forskningen 1986.*

Stillingtagen til gensplejning?

Bogen turde være interessant, fordi den er skrevet af Ebba Lund, der har fulgt den genteknologiske udvikling i Danmark på nærmeste hold via sit formandskab for projektrådgivningsgruppen under Registreringsudvalget siden 1978. I kraft af dette er Ebba Lund en person, der lyttes meget til herhjemme.

Bogen er ikke en debatbog, men en introduktionsbog, der består af to dele: Dels en gennemgang af cellebiologiens og gensplejningens historie, dels en gennemgang af størstedelen af den internationale risiko- og sikkerhedsdiskussion (indtil 1985).

Bogen er udpræget *refererende*. Der refereres til alle mulige officielle eksperter og komiteers synspunkter og vurderinger. Det betyder, at man skal lede langt

efter Ebba Lunds egne vurderinger. Disse er pakket ind i en irriterende snakkende stil og overvejende af typen på-den-ene-side kan det siges, men på-den-anden-side kan det også siges. Det bliver man ikke særlig meget klogere af og hvad værre er, man taber hurtigt overblikket ved læsningen af bogen.

Der melder sig også hurtigt et spørgsmål: Hvad er det egentlig man skal tage stilling til? Vi får at vide, at den hidtidige debat har været "mudret" og overdrevet, men meget lidt at vide om hvorfor. Kritikere uden for det officielle apparat (som f.eks. Rifkin) er stort set ikke inddraget i gennemgange, hvilket gir denne en slagside. Der er tilsyneladende intet at hidse sig op over og frygten er overdrevet. Her sidder man så tilbage med en følelse af, at man har hørt alle disse argumenter før i en anden debat — atomkraftdebatten. Og det virker altså ikke særlig tillidvækkende.

Ser vi på de konkrete gensplejsningssager herhjemme, som

Ebba Lund også har været involveret i, er disse karakteriseret ved hemmeligholdelse af data, mangel på indflydelse fra borgerne side og med mere eller mindre skråsikre repræsentanter fra industri, forskere og myndigheder. Alene denne mangel på re-

spekt for borgerne og afvisning af deres muligheder for indflydelse er nok til at skabe frygt! Den herskende usikkerhed og uvished på området, som erkendes som reel i visse kredse, skaber også en velbegrundet frygt, når det officielle svar er tavshed! Denne problematik berøres ikke i bogen, der i det hele taget ikke synes at forstå befolkningens modstand mod gensplejsernes fremturen. Det burde Ebba Lund som den uvildige ekspert være den første til at sætte sig ind i.

Havde bogen rummet nogle klarere synspunkter om f.eks. de mange etiske, samfundsmæssige og sikkerhedsmæssige spørgsmål, kunne bogen have været værdifuld læsning og et oplæg til debat. Som den står nu er den blot en i rækken af de introduktionsbøger om gensplejsning, der bliver udgivet i øjeblikket. Og langt fra den mest læseværdige.

Gensplejsning. Ebba Lund. 164 s. 168 kr. Hekla 1986.

Jesper Toft

SKAL ALLE VEJE FØRE TIL ROM ?

Et sammenrend af europæiske industriledere, med Volvo-direktør Pehr Gyllenhammer og FIAT-direktør Umberto Agnelli i spidsen, er igang med et stort trafikprojekt, som kan få store konsekvenser for miljøet og for samfundsudviklingen.

Et led i dette projekt er SCANDINAVIAN LINK, som bl.a. er firesporede motorveje fra Oslo til Hamborg — og et led heri er den faste forbindelse over Storebælt, som jo ellers bliver fremstillet som et rent internt dansk anliggende.

Hvis der ikke bliver dannet et modstykke til denne industrilobby-gruppe, vil de politiske beslutninger alene ske ud fra industriens interesser, og det har jo — i hvert fald for miljøet — sjældent vist sig hensigtsmæssigt.

"Missing links"

En industriledergruppe, som kalder sig "Roundtable of European Industrialists" udgav i december 1984 en rapport, som fremlagde nogle trafikpolitiske forslag til, hvordan de mente europæisk industri kunne blive mere konkurrencedygtig overfor USA og Japan. Grundlæggende er ideen, at europæiske industrivirksomheder vil kunne øge produktionen ved at gøre hele Europa, med sine 360 millioner mennesker, til afsætningsområde. Iflg. rapporten er transporten, og nødvendigheden af lagre af råvarer og mellemprodukter, idag så fordyrende at nord-europæisk industri ikke i tilstrækkelig grad kan sælge deres produkter i syd — og omvendt. Dette problem foreslås løst gennem bl.a. en udvidelse af det

europæiske motorvejs- og jernbanenet. Altså gøre vejnettet til en slags transportbånd i "Fabrikken Europa". Dette transportbånd har efter gruppens mening nogle "missing links". Der mangler tilstrækkelige trafikforbindelser mellem Frankrig og Spanien/Portugal, mellem Italien og Mellem-europa, østover mod Grækenland, den fornyligt vedtagne forbindelse over Kanalen og endelig en hurtigere forbindelse mellem den scandinaviske halvø og industricentrene i Mellem-Europa. Det er denne del af projektet, der kaldes Scandinavian Link eller ScanLink.

Scandinavian Link

Den nordiske del af trafikprojektet indeholder firesporede motorveje og hurtigtog ruter fra Oslo

til Hamborg. Iflg. planerne skal forbindelsen gå langs vestkysten af Skåne, over Sjælland og Fyn og ned gennem Jylland. Færger er forsinkende led, så i trafikforbindelsen indgår i første omgang faste forbindelser over Øresund og Storebælt.

Nettet ønskes senere udvidet med en fast forbindelse mellem Rødby og Puttgarden.

En del af dette vej- og jernbanelenet findes allerede, så det er de manglende led, som Roundtablegruppen forsøger at få politikerne til at igangsætte byggeriet af.

På flere felter synes projektet at få konsekvenser for både samfundsudviklingen og miljøet. Konsekvenser som bør involvere andre end industriledere — med deres særinteresser — i beslutningsprocesserne. Folk med en kritisk holdning til den nuværen-

de samfundsudvikling og ødelæggelsen af miljøet skal "op på mærkerne" nu, hvis udviklingen ikke endnu engang skal ses som udstødningsrøg i horisonten.

I det følgende skal nogle af problemerne i projektet fremlægges.

Støj og bilos

En umiddelbar konsekvens af ScanLink vil være den forøgede trafik i de områder, hvor motorvejene og jernbanen løber. Det skulle ikke være nødvendigt her at dokumentere de skader, som bilernes udstødningsgas forårsager. Og det er ikke kun vores helbred jeg tænker på. Biludstødningen får også en del af skylden for den omsiggribende skovdød p.g.a. de kvælstofoxider gassen indeholder. Det lover ikke godt for de i forvejen hårdt prøvede

skovområder, f.eks. langs Skånes vestkyst. Som omtalt i en anden artikel her i bladet, er det nu også sandsynligt, at biludstødningen har en del af skylden i den stigende dioxin-forurening.

Støjforureningen fra sådanne hovedfærdselsårer vil også være mærkbar. Det vil folk, der idag bor op ad større trafikanelæg, kunne tale med om. Og det gælder ikke kun motorveje. Også stærkt trafikerede gods-jernbaneruter vil være med til at øge støjforureningen. Den nysåbnede DANLINK, som løber gennem nogle af de tættest beboede kvarterer i København, er en lille forsmag på hvad ScanLink vil kunne betyde.

Broer og tunneler

En af de vigtigste miljømæssige diskussioner omkring en eventuel Storebæltbro har været, hvilken indflydelse det ville få for den vigtige vandudskiftning mellem Kattegat og Østersøen.

Vandstrømmen går det meste af året fra Østersøen og ud i Kattegat. Sidst på sommeren er iltindholdet i Østersøen sædvanligvis lav og fiskebestanden bliver derfor bl.a. kun opretholdt ved at efterårsstormene presser iltrigt vand ind fra Kattegat — hvis der da ellers er ilt i Kattegat, men det er jo en anden snak. Der er ingen tvivl om at bropiller og tunneler vil ændre disse havstrømme. Hvor meget er dog mere tvivlsomt. Det er beregnet at 95% af vandudskiftningen mellem Østersøen og Kattegat sker gennem Storebælt og Øresund. Og Miljøministeriet har for nogle år siden vurderet, at en bro over Storebælt vil formindske vandudskiftningen med op til 40%.

Vandudskiftningen tilfører ikke kun ilt til Østersøen. Da denne kan opfattes som et delta for de tilstødende floder, ville den blive et ferskvandsområde, hvis der ikke kom saltholdigt vand ind fra Kattegat. Bare en lille sænkning af saltindholdet vil få indflydelse på bl.a. torskens ynglemuligheder.

Beskæftigelsen

Som det har været diskuteret i forbindelse med en fast forbindelse over Storebælt, vil en nedlæggelse af færgefarten til fordel for en bro eller tunnel formentlig

TEGNING LÅNT FRÅ MILJÖTIDNINGEN 3, 1986

DEN MEGET TALENDE HERRE MED REGEFINGERNEN HAR EN IKKE HELT TILFÆLDIG LIGNED MED VOLVO-DIREKTÖR PERH GYLLENHAMMER.

på længere sigt betyde et tab af arbejdspladser i lokalområderne. Og i ScanLink indgår der 3 faste forbindelser. Der vil komme til at stå en hel del færgepersonale i køen på Arbejdsformidlingskontorerne, hvis Sverige gøres landfast med Vesttyskland hen over de danske sunde og bæltter. Her til kommer så konsekvenserne for beskæftigelsen i den, i forvejen hårdt trængte, værftsindustri. Alene af denne årsag skal den politiker, som tør gå ind for ScanLinkprojektet enten stole blindt på industriens vækstfilosofi eller have en masse jobs klar til erstatning.

Lokalsamfundet

Fra Roundtable-folkenes side er et af argumenterne for ScanLink, at transporttiden fra producent til forbruger skal mindskes. Man må derfor formode, at al fremtidig industri — plus den af den nuværende, der kan flyttes — vil blive placeret tæt op ad ScanLink-ruten. Det vil betyde en optrapning af den affolkning af de små lokalsamfund, som den nuværende produktion — i store centrale enheder — allerede er godt igang med. Før at mindske rejsetiden mellem hjem og ar-

bejdsplads, må man søge bolig i de områder hvor arbejdspladserne er.

Hvad ønsker vi selv??

Udover de miljømæssige problemer ved ScanLink kan der altså også sættes nogle spørgsmålstejn ved den samfundsudvikling, som projektet udspringer af — og peger hen imod.

Hvad er det for et samfund vi selv ønsker, og hvordan stemmer det overens med filosofien bag ScanLink? Hvor meget mere tør vi udsætte vores naturgrundlag for i storproduktionens hellige navn? Kunne man ikke forestille sig et alternativ, som tog udgangspunkt i en sikring af miljøet og en samfundsudvikling, som ville skabe en mere menneskeværdig tilværelse.

Folkelig modstand

Den nordiske del af Roundtable of European Industrialists har nedsat en arbejdsgruppe med hovedsæde i København, som skal bane vejen for en politisk beslutning om ScanLink. Gruppen har fået 13 millioner kroner til denne opgave, så det er som sædvanlig stærke kræfter man er oppe imod. I Sverige, hvor debatten

har kørt i et års tid, har flere miljøgrupper, ungdomsforeninger og fagforbund sluttet sig sammen i organisationen "MOT-Länken" med det erklærede mål at forhindre ScanLink i at blive en realitet. Hidtil er det lykkedes at skabe en bred offentlig debat og at få politiske beslutninger, om delprojekter af motorvejs-nettet, taget op til fornyet overvejelse.

Herhjemme har diskussionen hidtil været afgrænset til smågrupper. Og den, til stadighed, løbende debat om en fast forbindelse over Storebælt er ikke sat i sammenhæng med ScanLink. Et af de seneste danske initiativer er oprettelsen af "NOAHs Trafikgruppe", som udover at ville arbejde med trafikproblemer i almindelighed, vil beskæftige sig med ScanLink-problematikken. Eventuelt interesserede kan kontakte gruppen gennem NOAHs sekretariat.

For uddybende materiale om ScanLink kan jeg henvise til ScanLinks kontor i København og til den svenske protestgruppe: MOT-Länken, Box 7048, 402-31 Göteborg, Sverige.

PF

Foto: DIASGRUPPEN MAGENTA

man fastholde, at frygt for en kemisk virksomhed må betragtes som en berettiget interesse. — Mod frygten er kun et middel virksomt. Det er oplysning."

Information 6/8 86: "Man kan yderligere undre sig over, at Miljøstyrelsen ikke afviste klagen med det samme, i stedet for at vente et halvt år og gøre det i den stille sommertid. Måske fordi Miljøstyrelsens fremgangsmåde ville have vakt storm i Folketinget under forårets behandling af den nye gen-lov?"

Kun Information har siden fulgt sagen op, mens Politiken har været tavs (det har ikke skortet på henvendelser). Det kan man jo så fundere over i en stille stund.

Glostrup afslører

Selv om NOAH ikke lefler for det sensationsprægede, er det alligevel rart at se, at NOAH-Glostrup har forstået at starte en miljø-sag eller -skandale. I Glostrup handlede det om kommunens salg af en grund fyldt med giftaffald og forbrænding af hospitalsaffald. Dette kræver selvfølgelig en vis erfaring i at komme ud med sit budskab på det rigtige tidspunkt og den rigtige måde. Desuden kræver det også en vis portion næse for, hvad der i bl.a.

kommunerne sker af tys-tys ting, som det ikke var meningen skulle komme offentligheden for øre. Dette er Glostrup gruppen kendt for f.eks. i forbindelse med Hval-sø-sagen.

Fast food — Fast føde

Af forlags-udgivelser i 86 har det helt klart været bogen "Fast food — Fast føde" der har været topscorer. Dette hænger bl.a. sammen med, at NOAH er kendt for og anerkendt som en organisation, der har en grundlæggende viden om madproblemer. Her er et par uddrag fra anmeldelserne:

"Men der er også i slutningen et bud på, hvad politikerne og hver enkelt forbruger kan stille op, hvis de deler opfattelsen af, at det er ved at gå rivende galt — og det er svært andet efter det tyngende materiale, som NOAH har dynget op foran læserne." Skriver Fyens Stifttidende.

"Selv i de tilfælde, hvor vi tror, vi spiser sundt, er det ifølge NOAH langt fra altid tilfældet. Mejeribruget får en ordentlig en på goda'en", skriver Ålborg Stifttidende.

Mindre forbrug. Rigtig brug.

Genbrug

Under denne overskrift lavede NOAH landskampagne om genbrug i 1986 med aktioner i både maj og november. Genbrug er da også en af topscorerne med hensyn til presseklip. Emnet har givet omtale i stort set samtlige af landets ca. 50 dagblade.

Klippene fortæller lidt om NOAH's arbejdsform ved kam-pagner. Der udsendes landsdækkende pressemeddelelser via Ritzaus Bureau om emnet, som optakt til aktiviteterne. Disse har en meget bred dækning og når langt omkring, også til aviser i områder, hvor der ikke er aktiviteter, hvilket er fint. Desværre er de beskårede udgaver af pressemeddelelserne ikke altid særlig indholdsrigt. 6 linier i fx. Amtsavisen Randers om genbrugskampagne. Hvad siger det læseren, hvis emnet ikke følges op?

Bedre går det i de områder, hvor der aktioneres. I 11 byer landet over er der omtale af lokalgrupperes aktiviteter. Lokalgruppen i Roskilde har fx. formået at blive ret omtalt i løbet af året, specielt i Roskilde Tidende. Det skyldes to forskellige emner

inden for genbrug.

I foråret arrangerede gruppen en høring i Roskilde om genbrug med deltagelse af lokalpolitikere og "eksperter". Høringen fik en god foromtale ved hjælp af læserindlæg i egnens aviser, samt en artikel i Roskilde Tidende. Selve høringen fulgtes op med referater i flere aviser, så læserne fik et rimeligt indtryk af høringen. Alt i alt en god pressedækning, som formidlede noget om affaldsproblemer og NOAH's bud på løsninger.

Den anden sag fra Roskilde er mere sensationspræget og handler mindre om genbrug. I oktober i år holdt NOAH halvårsmøde i Roskilde. I forbindelse med mødet var der generalprøve på november måneds emballage-aktion. Ved aktionen blev varer påklipstret mærkater på udvalgte varegrupper. Denne påklipping gjorde en butiksindehaver så rasende, at en NOAH-aktivist blev tilbageholdt, og senere kom politiet ind i sagen. Det hele endte i al fred-sommelighed, og ingen er i dag "fængslet". Sagen blev dog vendt ivrigt i dagspressen i de følgende dage. Politi og aktivister er åbenbart bedre stof end aktivister og genbrug!?

"Andre om NOAH"

Det er iøvrigt ikke altid lige relevant og måske mere eller mindre tilfældigt, at NOAH bliver nævnt i en eller anden sammenhæng. Bl.a. skriver TV-anmelderen i Jyllands Posten i forbindelse med anmeldelse af en tilfældig TV-avis følgende:

"Når vi ser nogle trøstesløse billeder af en fabriksbygning og en skægget biolog eller en repræsentant fra NOACK tone frem på skærmen, så ved vi hvad klokken er slået . . ."

Som i dette indlæg, således er NOAH også stavet forkert i dette fra Leif Blædel i Information:

"Frels verden: sluk lyset — den spiste man børnene af med ved at give NOHA-mand frit slag."

NOAH-bladet vil i de kommende numre indføre en fast spalte "Andre om NOAH", hvor vi løbende vil følge avisernes omtale af NOAH.

Jette Vangslev
Jesper Toft
Poul Bjerg

**pe afslører
skandale**

**Olejr er sund
mad - naturliv
og øko-musik**

**NOAH anker
gensplejsning
til miljø-nævn**

**nøgaktion
genbrug
åbenhed om
gensplejsning**

**NOAH kræver
åbenhed om
gensplejsning**

**NOAH tror ikke
på EF-miljøet**

sygehustor
foruren-
og af
NOAH
starter
genbrugs-
kampagne
København DR
Mj
AH!

forurening
af sygehus
grebet in

ved hjælp af
teknik
ver i sin an-
bygge produktionsskille-
nerne, til Miljøstyrelsen

stadsråds
tilladelse, men
valgte at vente med at op-
bygge produktionskille-
nerne, til Miljøstyrelsen

Fre dage inden klagefristen
for Novas gensplejsnings-
projekt i Kalundborg udle-
ber, indkalder miljøgrup-
petet i Kalundborg, siger
Jesper Toft. NOAH, til
Venstrebladet Novo fik sin
godkendelse den 20

SOM VINDEN BLÆSER

NOAH har udgivet en solid lille bog om miljøproblemer i Polen, DDR og Tjekkoslavakiet. Synd den ikke også er tilgængelig for folk i Østeuropa.

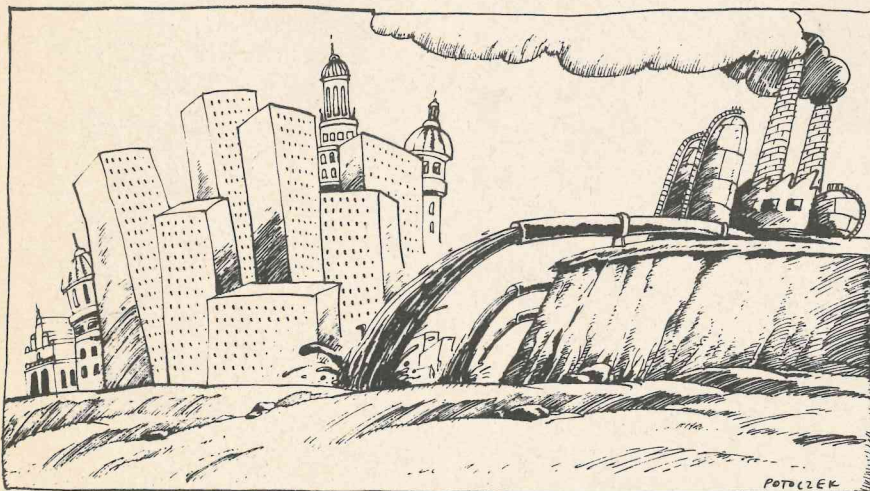
Lad det være sagt med det samme: Det er et godt initiativ NOAH her har taget — og det er en god bog, der er kommet ud af det.

Den balancerer fint mellem på den ene side det overbliksskabende, hvor miljøproblemerne i de tre lande beskrives og sættes i sammenhæng med landenes økonomiske og politiske udvikling, og de konkrete cases på den anden side, hvor man får et virkelighedsnært indblik i, hvad miljøproblemerne betyder for mennesker og natur hos vore genboere mod øst. Den undgår således behændigt de to fælder, som mange andre miljøbøger ellers ofte falder i: enten poppet journalistisk at stable rystende historier oven på hinanden eller at blive til tørre ministerielt lignende udredninger.

"Som Vinden Blæser" indledes med en kortfattet introduktion til de tre landes geografi, de-

res erhvervsstruktur og deres naturgrundlag. Derefter gennemgås problemerne i tilknytning til energiproduktionen, luftforurening, vandressourcer og miljø og sundhed. Endelig beskrives miljøpolitikken, miljøorganisationerne og dermed også den politiske baggrund for den manglende indsats for at forbedre miljøet i de tre lande.

De relevante oplysninger må have været vanskelige at få fat i, og naturligvis er der huller på områder, hvor ordentligt materiale velsagtens ikke har eksisteret. Men det lykkes alligevel at tegne et sammenhængende billede af miljøsituationen i de tre lande.

Satirisk tegning til artikel om polske fabrikkers forurening. Fra det polske miljøtidsskrift *Aura* nr. 5, 1981.

NOAH

SOM VINDEN BLÆSER

Miljøproblemer i Polen, DDR og Tjekkoslavakiet

Og det er et rystende billede der tegnes. Rystende fordi det dokumenteres, hvor alvorligt miljøet er belastet, men også fordi man uvilkårligt kommer til at tænke på, at nok er situationen anderledes her i Vesten, men bedre er den måske ikke.

I de tre Østlande har man reageret på energikrisen ved at satse hårdt på udviklingen af egne energiressourcer, dvs. brunkul i Østtyskland, stenkul i Polen og uran i Tjekkoslavakiet. Fælles for de tre lande er også et ambitiøst a-kraft program. Men man har ikke formået at spare på energien. Tværtimod appellerer hele systemet til en fortsat ineffektiv anvendelse af energi, og man har fået meget voldsomme problemer med SO₂, flyveaske og radioaktivt udslip fra a-kraftværkerne. Fælles for de tre lande er også, at man har en industristruktur, der er præget af tidligere tiders ensidige satsen på sværindustri og derfor med en overvægt af meget forurenende industri.

Polen har stadigvæk et forholdsvist tilbagestående landbrug med små, kombinerede brug, mens DDR og Tjekkoslavakiet har moderniseret deres landbrug i store brug, hvor man så har fået omfattende problemer med kvæl-

stoffet fra kunstgødning og fra naturgødningen, der er blevet degraderet til affald. Specielt rystende er det, at Østtyskerne stadigvæk massivt bruger DDT som sprøjtemiddel.

Miljøpolitikken i de tre lande er meget udviklet og den hæmmes af, at det officielle standpunkt stadigvæk er, at vejen til kommunismen går over en sejr over naturen, og at miljøproblemerne principielt ikke findes, fordi udviklingen i et socialistisk samfund per definition er modsætningsfri. Derover er forurening ikke en by i Rusland, men noget de har i Vesten.

Miljøorganisationernes arbejde begrænser sig derfor til træplantningskampagner og lignende, mens at gribe fat i de egentlige problemer betragtes som angreb på det politiske og økonomiske system som sådan. De vanskeligheder miljødelæggelsen skaber for systemet, prøver man at løse

Badge fra Polsk Økologisk Klubs studenterafdeling i Kraków området.

på andre måder. F.eks. forsøger man at bremse afvandringen fra de hårdt belastede industriområder ved at give økonomiske belønninger til arbejdskraften disse steder og ved at gøre det svært for folk at skaffe sig andet arbejde, hvis de forsøger at flytte.

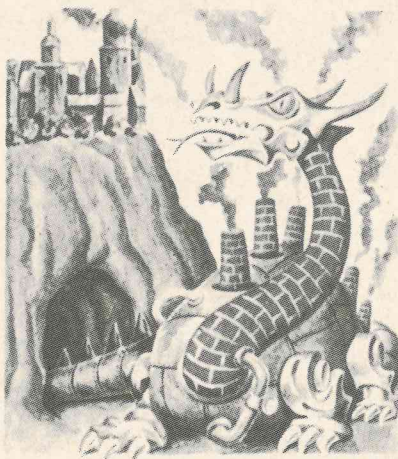
Det er derfor ikke underligt, at de tre lande hører til de miljømæssigt belastede i Europa. På den baggrund kunne man selvfølgelig godte sig og pege fingre af deres udviklingsmodel, deres planøkonomi og deres politiske system. Og det er der helt sikkert også mange herhjemme, der vil bruge bogen som anledning til. Men lighederne mellem os og dem er for store til, at man kan nøjes med at betragte "Som Vinden Blæser" som et dokument om elendigheden i den "reelt ek-

sisterende socialisme". Her som der er det i sidste ende de økonomiske interesser, der bestemmer miljøpolitikken. Nok kan vi bryste os af en ytringsfrihed, men miljøkampen er også her en sej

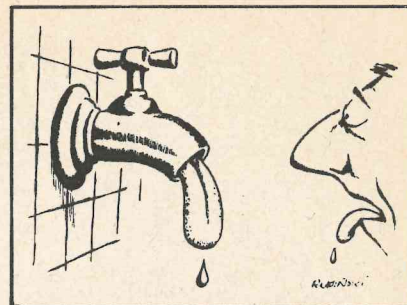

»Brug cykel - beskyt miljøet«. Symbol fra miljøaktivister i DDR.
Kilde: Der Spiegel 28, 1985, s. 72.

kamp mod myndigheder og erhvervsinteresser. Også i Danmark er kontrol med og sanktioner mod overtrædelser af miljøbestemmelserne helt utilstrækkelig. Og nok skaber de tre Østlande med deres grænseoverskridende forurening problemer for os andre, men bogens eksempel med kemikalieaffaldspladsen Schönberg i DDR på grænsen til Vesttyskland demonstrerer tydeligt, at miljøproblemerne internationalt er noget gensidigt. I Schönberg deponeres man 1 mio. tons kemikalieaffald årligt — og affaldet kommer primært fra Vesttyskland, der her for hård valuta tilsyneladende usynliggør et af sine egne problemer.

Polsk satirisk tegning. I følge legenden levede der ved borgen Kraków en drage. Den drage, der truer byen idag er forureningen. Kan den også bekæmpes af en tapper ridder? Fra tidsskriftet Przegląd Techniczny nr. 21, 1986.

Polsk satirisk tegning til artikel om vandmangel. Fra tidsskriftet Przegląd Techniczny nr. 21, 1984.

Det skal blive ganske sjovt at se, hvordan "Land og Folk" vil modtage NOAH's nye bog. Vil de fortie den, betragte den som den sædvanlige ondsindede bagvaskelse — eller tør de gå ind i en diskussion?

Men egentlig synes jeg det vil være synd, hvis "Som Vinden Blæser" ikke kommer udover den hjemlige andedam. I form og indhold er den fuldt på højde med mange udenlandske miljøbøger, så kunne NOAH ikke tage initiativ til en tysksproget udgave — f.eks. i samarbejde med "De grønne" — så også folk i Østeuropa kunne få noget mere at vide om miljøsituationen i deres lande.

Kristian Kristiansen
(Lærestaltes fælles miljøkursus)

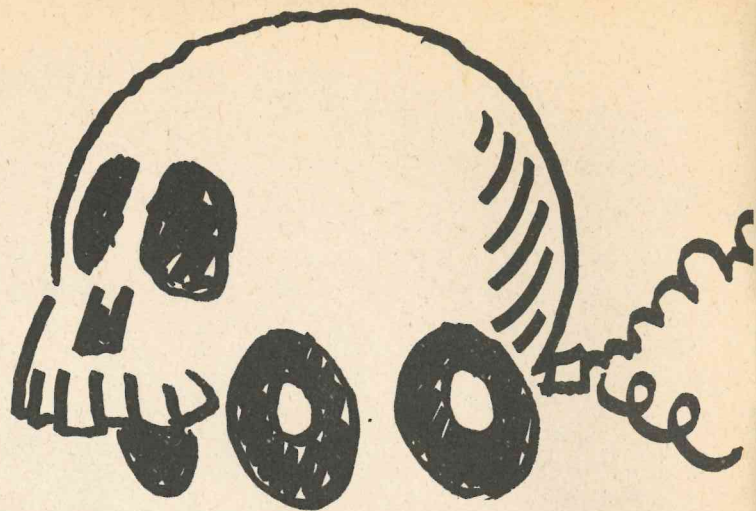
"Som Vinden Blæser — miljøproblemer i Polen, DDR og Tjekkoslovakiet". NOAH's Forlag 1986. 138 s. m. ill. 140,- kr.

Sådan placerer man atomkraftværker i Polen! Satirisk tegning fra tidsskriftet Przegląd Techniczny nr. 50, 1984.

DIOXIN FRA BILERS UDSTØDNING

En svensk undersøgelse tyder på, at dioxiner også dannes i bilernes udstødning. Endnu et eksempel på, at miljøproblemer ikke kan løses uden en samlet indsats.

Dioxiner og beslægtede stoffer har længe været kendt for deres store giftvirkning. I 1976 blev alle pludselig klar over, at dioxiner udgør en stor fare for miljøet. Ved en eksplosion på Hoffmann La Roche's fabrik i Seveso blev dioxin spredt over et stort område. Mange mennesker måtte evakueres og et par hundrede fik akutte skader, mens virkningerne på længere sigt endnu ikke er afklaret. Efter ulykken i Seveso udarbejdede Miljøstyrelsen en rapport om risikoen for spredning af dioxiner i Danmark. Her fokuseres specielt på kilder som ukrudtsmidler, skæreolier og afbrænding af imprægneret træ.

Dioxiner fra forbrænding af affald

Senere er det blevet klart, at dioxiner kan dannes i anlæg til forbrænding af affald, og at denne kilde er af stor betydning i Danmark. Dioxin dannes i forbrændingsanlæg ved relativt lave temperaturer. Dannelsen kræver tilstedeværelsen af klorerede forbindelser som f.eks. PVC. På denne baggrund besluttede Folketinget d. 23/4-1985, at Miljøministeren skulle tage sig sammen og få løst problemerne omkring dioxin-emmission fra forbrændingsanlæg. Derfor udkom i november 1985 Miljøministerens "handlingsplan vedrørende dioxin-forurening". Her peges bl.a. på mulighederne for at begrænse mængden af af-

fald gennem en række forbrugsforanstaltninger. Desværre går det kun langsomt med at få ført ideerne ud i livet. Man skulle nu tro, at Miljøstyrelsen har kontrol med dioxin-kilderne i Danmark — og har bud på, hvordan kilderne kan nedbringes. Men nu ser det ud til, at dioxin også dannes i bilernes udstødning.

"Nye" kilder

Dette er kommet frem i en ny artikel af forskere fra bl.a. Umeå Universitet. Ved undersøgelsen har man set på indholdet af dioxiner m.m. i udstødningen fra biler både med og uden katalysatorer.

Bilerne med katalysatorer anvendte benzin uden tilsætning af bly, mens bilerne uden katalysatorer anvendte normal blyet benzin.

Resultatet af målingen blev, at biler med katalysatorer ikke producerede dioxin i målelige mængder.

Derimod indeholdt udstødningen fra bilerne uden katalysatorer en mængde dioxin svarende til mellem 30 og 450 pg giftig dioxin (TCDD) pr. km pr. bil (1 pg = 0,00000000001 g) (Se "kassen" med tekniske forklaringer).

Hvis alle biler i Sverige udsender denne mængde, betyder det emmission af 10-100 g TCDD/år. Denne mængde svarer ifølge undersøgelsen til, hvad der udsendes fra mellem 2 og 20 affaldsforbrændingsanlæg af normal størrelse.

Som nævnt i "kassen" rummer betegnelsen dioxiner en lang række beslægtede kemiske forbindelser. Forskellige dioxin-kilder gi-

ver anledning til forskellige sammensætninger af disse kemiske stoffer. Ved undersøgelsen af udstødningsgasserne har det vist sig, at sammensætningen af dioxiner m.m. i høj grad svarer til, hvad der kendes fra måling på forbrændingsanlæg. Det vil sige, at både hvad mængder og sammensætning angår, er bilernes bidrag til luftforureningen tilsyneladende sammenlignelig med forbrændingsanstaltens. Forfatterne til undersøgelsen understreger, at de har undersøgt helt nye (og dyre) biler, som må forventes at være i langt bedre teknisk stand end gennemsnittet, hvilket kan betyde, at tallene for emmissionen i virkeligheden er meget større.

Som i andre forbrændingspro-

Foto: DIASGRUPPEN MAGENTA

cesser skal der forekomme klor, for at dioxiner kan dannes. I den svenske undersøgelse konkluderes, at "kilden" til klore er et såkaldt additiv, der tilsættes benzinen for at forbedre dennes egenskaber. Dette tilsætningsstof kan som i undersøgelsen være diklorethan.

Der er endnu ingen, der har turdet sætte tal på, hvor meget dioxin, der stammer fra bilernes udstødning. Men nogle forskere mener, at dioxin-mængden fra biler kan sammenlignes med mængden fra forbrændingsanlæg. Er dette tilfældet, er dioxin-sagen et meget klart eksempel på, at miljøproblemer ikke kan løses i små løsevegne dele.

Miljøstyrelsen løser problemerne i den rækkefølge de viser sig
Miljøstyrelsen har siden Seveso-ulykken langsomt måttet erkende, at en begrænsning af dioxinforureningen kræver omfattende indgreb. I sin første rapport om dioxiner fra 1977 konkluderer Miljøstyrelsen, at indgrebene skal ske gennem en begrænsning i anvendelsen af pentaklorfenoler, og at afbrænding af imprægneret træ måske bør forbydes. I rapporten fra 1984 lægges vægten på at begrænse udslip af dioxin fra forbrændingsanlæg, idet dette nu betragtes som den egentlige kilde til dioxin-forurening. Forslagene til nedbringelse af forure-

ningen går nu dels på, at mængden af affald begrænses, dels på at forbedre kvaliteten af forbrændingen (ved ombygninger, centralisering i større anlæg m.m.)

I den afsluttende sætning i rapporten fastslås, at det ikke er nødvendigt at undersøge andre kilder til dioxinforureningen.

Med de oplysninger, der nu foreligger, om at dioxiner også kan komme fra bilers udstødning, ser det anderledes ud. Selvfølgelig må det kræves, at dette aspekt undersøges grundigt. Og sandsynligvis vil også dette føre til nye miljøkrav.

Alt i alt er det gået som så mange gange før. I stedet for at sætte en virkelig grundig undersøgelse i gang og søge at løse problemet som en helhed, har man — som sædvanlig — kun prøvet at løse problemerne i den rækkefølge, hvor de er blevet mest påtrængende.

JTN

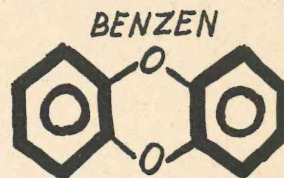
Litteratur:

Miljøstyrelsen: Dannelse og spredning af Dioxiner især i forbindelse med affaldsforbrænding. December 1984.

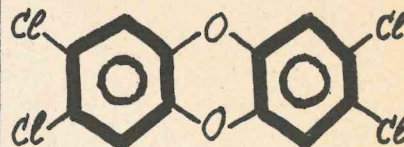
Miljøstyrelsen: Dioxiner — rapport fra en arbejdsgruppe. Maj 1977.

S. Marklund m.fl.: Identification of polychlorinated dibenzofurans and dioxins in exhausts from cars run on leaded gasoline. Naturkampen: Nr. 7, 1980.

I daglig tale er dioxin fællesbetegnelsen for et antal nært beslægtede kemiske forbindelser. Skelettet består af to benzenmolekyler bundet sammen med ilt:

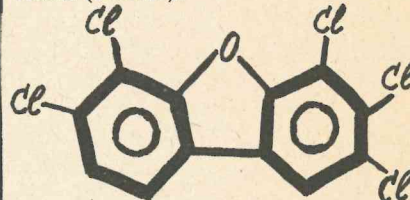
Denne type stoffer opstår i store mængder ved forbrændingsprocesser. Er der endvidere klorholdige stoffer tilstede ved forbrændingen, kan der bindes klor til skelettet ovenfor, resultatet bliver kloreret dioxin. At der findes mange forskellige klorerede dioxiner (75 ialt), skyldes at klor kan bindes forskellige steder. Det mest omtalte dioxin kaldes: 2, 3, 7, 8 — tetraklorodibenzo-p-dioxin, TCDD:

Dette stof anses for et af de giftigste kemiske stoffer, der kendes.

En anden måde dioxiner kan dannes på er ved opvarmning af kemiske stoffer kaldet klorerede fenoler. Disse har tidligere været meget anvendt bl.a. i pesticider.

Der findes også en række andre stoffer, der er beslægtet med dioxin, og som også indgår i debatten om dioxin fra forbrændingsanlæg. Især kan nævnes dibenzofuraner, som også kan kloreres. Der kan dannes 135 forskellige polyklorerede dibenzofuraner (PCDF).

Fælles for både klorerede dioxiner og dibenzofuraner er, at de dannes ved forbrænding af organisk stof, samtidig med at der er klorholdige stoffer tilstede. Det kan f.x. være PVC (polyvinylchlorid) fra emballage o.lign. Dannelsen er særligt sandsynlig, når forbrændingstemperaturen er relativt lav.

FORBRUGERNE OG MILJØET

De konstant stigende miljøproblemer har i det seneste år været et varmt emne for medierne og for debatten i de små hjem. En rundspørge i 1985 viste således, at miljøproblemerne nu er det emne, der optager befolkningen mest — mere end f.eks. arbejdsløsheden. En rundspørge i 1986 viste, at 9 ud af 10 ikke mente, at industrien gør nok ved forureningen og at 9 ud af 10 ikke mente, at myndighederne varetog deres kontrol godt nok. Og det var vel at mærke *før* efterårets debat om havdød og landbrugets forurening. Flertallet af danskerne føler helt rigtigt, at deres levevilkår, som miljøet jo er en væsentlig del af, nu er truet for alvor. Men hvad skal man så gøre ved det?

Forbrugerrådet har nu udgivet en pjeces: "Forbrugerrådets miljøpolitik" for at fortælle om deres bud på forureningsbekæmpelsen. Dette initiativ hilser vi naturligvis velkomment i NOAH og er helt enige med Forbrugerrådet i, at en effektiv forureningsbekæmpelse (det ord bruger Forbrugerrådet stadig) ikke kan ske uden at tage forbrugerne med på råd. Men enigheden hører op, når vi når til, hvad det så er, forbrugerne skal gøre, hvordan de skal *handle* for at "bekæmpe forureningen og beskytte miljøet"? Handlingsanvisninger skal man desværre lede længe efter i pjecen. Den handler mest om, hvad der allerede gøres for at bekæmpe miljøforureningen. Pjecen er således nærmest en kortlægning af forureningen af jorden (affald, gødning, sprøjtemidler, flyveaske og slagter), luften (stoffer, luft og støj) og vandet illustreret på bedste vis med Bo Bojesens eminente tegninger. I det følgende vil vi forsøge at give nogle eksempler på, dels

hvad NOAH mener, dels give nogle bud på, hvilke handlingsanvisninger, der burde have stået i pjecen.

Lovgivning

Forbrugerrådet er inddraget i miljølovgivningen som en veletableret og statsfinansieret interesseorganisation for forbrugerne. Forbrugerrådet repræsenterer fagforeninger, kvinde- og ungdomspolitiske foreninger, pensionister og egentlige forbrugergrupper eller -komiteer, der alle er medlem af Forbrugerrådet. Forbrugerrådet er høringsberettiget i forbindelse med miljøspørgsmål, ligesom det har *ret* til at klage over "væsentlige og principielle afgørelser" i miljøsager?

Hvad mener Forbrugerrådet så om *miljølovgivningen*? Jo, miljøet bør tilgodeses i langt højere grad end nu, den enkelte forbruger skal inddrages i videst muligt omfang i afgørelser i miljøsager, og Miljøankenævnets sammensætning og forretningsgang skal ændres. Hvordan har man så tænkt sig at føre dette ud i livet? Det angives ikke, men NOAH har et par forslag:

— NOAH har dårlig erfaring, hvad angår borgernes indflydelse i miljøsager — senest i Novo-sagen, hvor borgerne blev afvist, fordi de boede 1,2 km fra virksomheden. Borgerne kan derfor kun inddrages i miljøsager ved en lovændring, der giver borgerne *ret* til at klage. Det burde Forbrugerrådet derfor arbejde for.

— Miljøtilsynet eller kontrollen er alt for dårlig, bl.a. fordi der tages alt for mange lokale hensyn. Her burde Forbrugerrådet arbejde for, at der sker en adskillelse mellem godkendelsesinstansen og tilsyn/kontrolinstansen. Det kunne ske ved at overflytte tilsynet/kontrollen til regionale miljøkontroloenheder, der også finansielt skulle være uaf-

hængige af lokale interesser. Hermed ville man få et bedre tilsyn, hvor også forbrugerne ville kunne blive hørt.

— Miljøankenævnet er et udemokratisk organ og derfor bør det fjernes. I stedet skal miljøministeren være den øverste ansvarlige for miljøet.

Forurening af jorden

Forbrugerrådet konstaterer, at affaldsmængderne i dag er meget store, og at den måde affaldet skaffes af vejen på er dårlig. Det kan NOAH helt bifalde, men forbrugerrådet taler blot om, at der skal "alternative metoder" til for at mindske problemerne. De enkelte affaldstyper gennemgås og det siges, at det skal gøres lettere at sortere affaldet og derved øge genbruget. Der lægges specielt vægt på, at sorteringen skal gøres lettere for forbrugerne. Det kan NOAH også bifalde, men Forbrugerrådet taler stadig om lossepladser. Forbrugerrådet har "glemt" at tage fat i kilden til affaldet, til den overflødige emballage, alle de unødvendige "brug og smid væk" forbrugsgoder. Det burde være forbrugerrådets fornemste opgave at udforme en forbrugspolitik, der anviser nye veje, som kan mindske ressourceforbruget.

Forbrugerrådet griber også fat i de forureningstyper, som forbrugerne ikke direkte har indflydelse på, nemlig industriaffaldet. Men omtalen begrænser sig stort set kun til at ridse problemerne og deres omfang op. Hvordan øges genanvendelsen i industrien og hvordan fremmes forureningsbegrænsende teknologi? NOAH mener ikke, at det er nok med tilskud og afgifter. Der skal uafhængig forskning til, og der skal kunne nedlægges forbud mod en produktion, hvis produktet kan fremstilles på en renere måde.

Hvordan løses problemerne i

landbruget med gødning og sprøjtemidler? Forbrugerrådet konstaterer at det øgede forbrug af gødning og sprøjtemidler skyldes, at det har kunnet betale sig. De mener at udbringningen af handelsgødning kan optimeres. NOAH mener, at der bør laves en lov om arealudnyttelsen og dyrkningsformerne, der betyder en reel nedsættelse af forbruget af både pesticider og handelsgødning.

Forurening af luften

Forbrugerrådet behandler luftforureningen grundigt med hensyn til mængder og kilder. De mangler dog at nævne ammoniakfordampningen fra udspreddingen af husdyrgødningen, der er af ligeså stor betydning som udslippet af kvælstofoxider.

Forbrugerrådet ønsker renere energikilder både på kraft/varmeverker og i transportsektoren. Fartgrænserne skal fastholdes og luftforureningen skal overvåges specielt i områder med blandet bolig og industri. Disse generelle betragtninger kan NOAH supplere med nogle konkrete ting, som Forbrugerrådet fx. også kunne arbejde for: bedre og billigere kollektiv trafik, bedre tilskudsordninger til vedvarende energi, lavere priser på katalysatorer og blyfri benzin (i forhold til alm. benzin).

Hvad kan den enkelte forbruger gøre for at mindske luftforureningen. Pjecen giver ingen forslag, et par gode forslag kunne være:

- Spar på energien. En nedsættelse af energiforbruget giver en direkte nedsættelse af luftforureningen.
- Køb blyfri benzin.
- Kør mindre i privatbil. Bilen er en af de største kilder til forurening med kvælstofoxider. Sæt en katalytisk efterbrænder på bilen.

Grundvand

På grundvandsområder mener Forbrugerrådet, at der bør reserveres større områder til indvinning af grundvand. Det er NOAH enig i, men endnu bedre og helt nødvendigt er det at gribe ind overfor kilderne til forureningen.

De 2 hovedkilder i øjeblikket er lossepladser/kemikalieaffaldsdepoter og landbruget. Lossepladserne giver forurening med organiske stoffer, tungmetaller o.s.v. Landbruget forurener grundvandet med nitrat. Løsningerne er bl.a. genbrug og nedsættelse af gødningsforbruget. Løsninger som Forbrugerrådet ikke nævner.

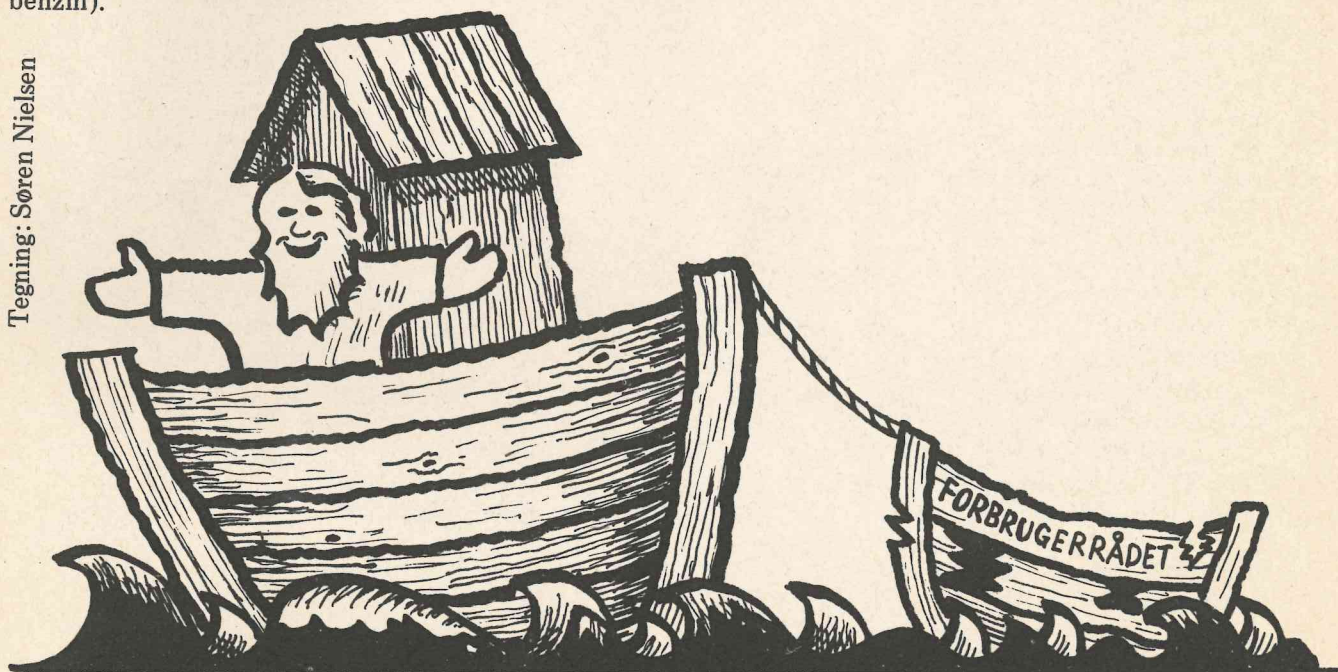
Et åbent spørgsmål i forbindelse med grundvandsforureningen er kontrollen med drikkevandet. Hvordan varetages den? Lovgivningen om vandkvaliteten omfatter vandforsyningsanlæg, der forsyner mindst 2 husstande. Ved en normal vandanalyse kontrolleres det ikke om indholdet af fenoler, tungmetaller, pesticider m.m. er under grænseværdierne. Disse stoffer kontrolleres kun ved supplerende undersøgelser, som foretages efter behov og i særlige situationer. Forbrugeren kan presse på hos myndighederne, så disse undersøgelser også bliver foretaget, så det sikres at drikkevandskvaliteten er i orden.

Helhedssyn

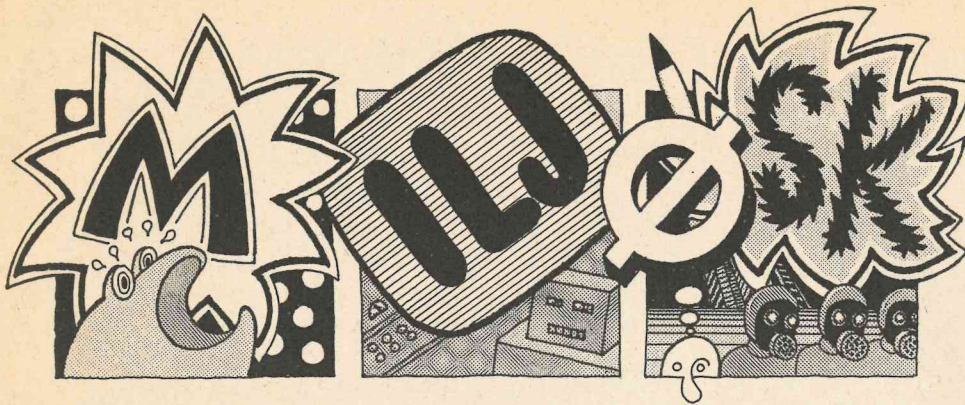
Forbrugerrådet har ikke i pjecen på nogen måde forsøgt at give et helhedssyn på miljøproblemerne, noget NOAH jo stædigt fastholder, som en nødvendig *forudsætning* for bedre løsninger på problemerne. Uden et sådant helhedssyn sker det let, at man blot flytter rundt på problemerne, eller at de dukker op et nyt sted – sammenhængen er utrolig vigtig.

NOAH's Aktualitetsgruppe

Tegning: Søren Nielsen

EN TYPISK LÆSER

Mandlig ingeniør eller biolog, der er — eller har været — aktiv i NOAH.

Han er mellem 26 og 41 år gammel, har arbejde, og bor i parforhold eller kollektiv.

Han læser Information og ofte også Politiken.

I sit arbejde har han berøring med miljøspørgsmål.

Han er tilsyneladende rimeligt tilfreds med NOAH-bladet. Han har været fast abonnent i over 5 år uden at overveje opsigelse, og han ville også anbefale andre at abonnere. — Om ikke andet, så for at støtte NOAH!

Dette groft konstruerede billede bygger på følgende tal:

68,5% af svarpersonerne er mænd. 44,9% har en akademisk uddannelse. I tal er det 57 personer, hvoraf ingeniører, biologer og cand.scient'er udgør hovedparten.

62,5% er mellem 26 og 41 år gammel. 67,7% har arbejde som hovedbeskæftigelse (5,5% er arbejdløse og 9,7% under uddannelse).

56,3% bor i parforhold eller ægteskab, og 21,4% i kollektiv eller bofællesskab.

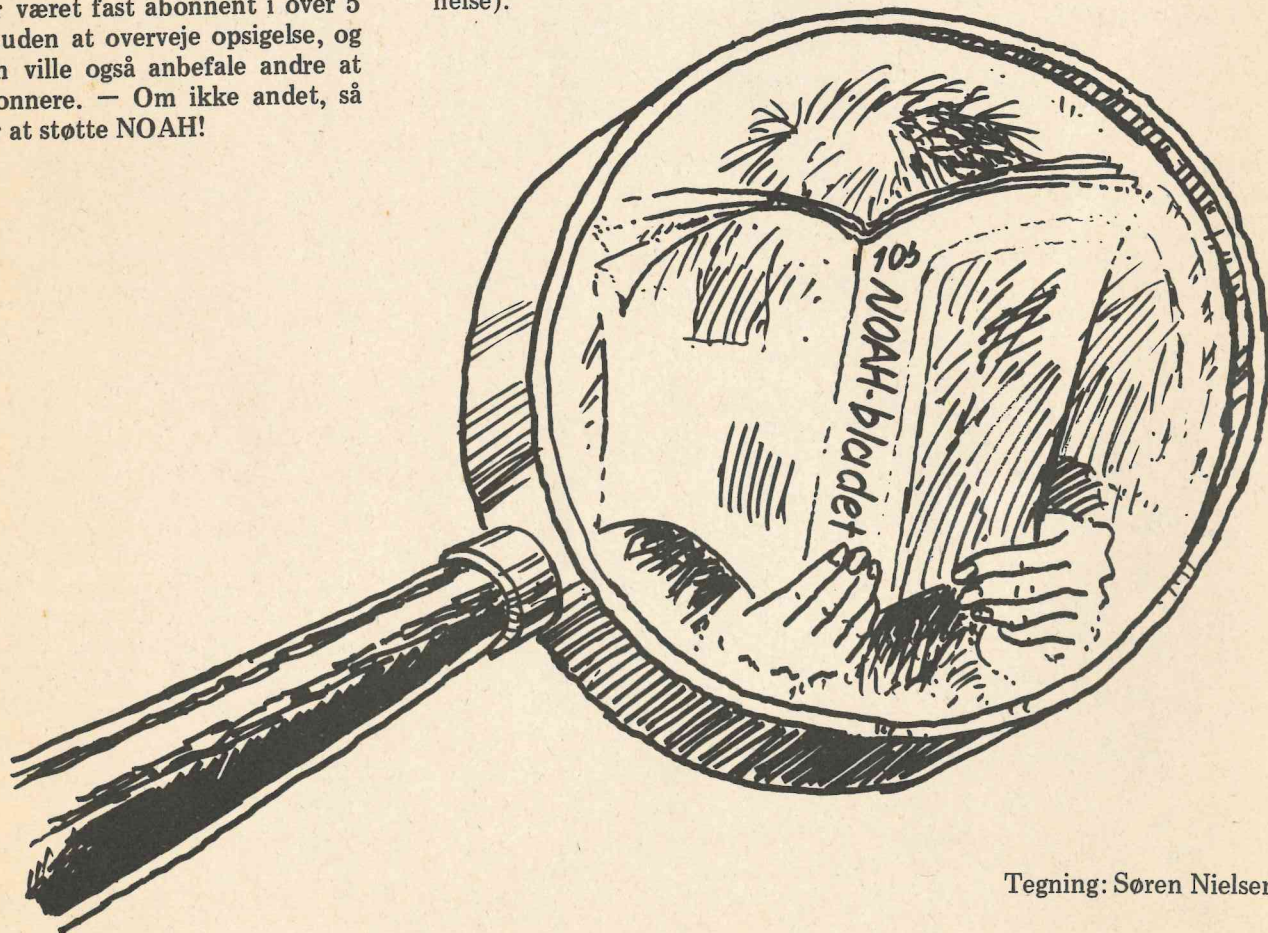
39,4% læser både Information og Politiken. Herudover læser 28,3% Information og 22,8% Politiken. Kun 9,5% læser hverken Information eller Politiken.

33,9% af samtlige er, eller har været, aktive i NOAH, mens 68% af biologer og ingeniører er eller har været aktive. 37,2% mener, at bladet er blevet bedre under deres abonnementsperiode, hvorimod 23% mener, at det er blevet dårligere.

Det er klart, at ovenstående billede af "den typiske NOAH-abonnent" fortegnet. Det er nemt at lave mange flere konklusioner på statistikken end tallene berettiger til. Der findes sandsynligvis mange typiske træk, men helt sikkert ingen typisk læser!

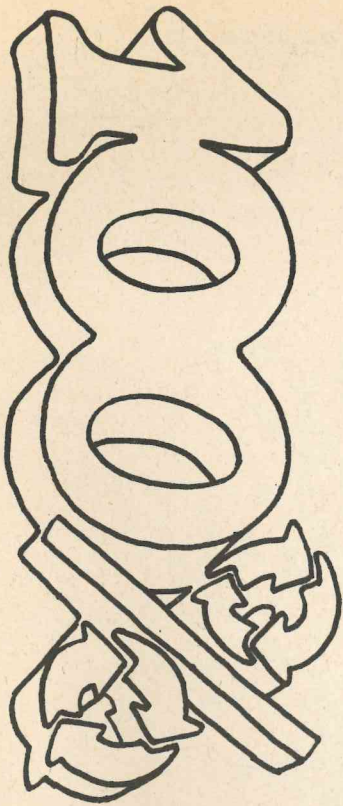
Disse få ord er skrevet for at vise, at undersøgelsesresultatet er på vej. Databehandlingen er foretaget. Nu forestår tolkningen.

Finn Sørensen

Tegning: Søren Nielsen

Fra vor helt egen verden!!

I forbindelse med NOAH-bladets spørgeskemaundersøgelse fik vi mange læsers holdning til hvordan de mente bladet — med hensyn til udseende — kunne blive bedre. Nogle af dem pegede i hver sin retning, f.eks. hvor meget plads der skulle bruges på billeder og lignende.

Som det forhåbentlig er fremgået har vi, i bladgruppen, igennem de sidste par år forsøgt at løse op på de tidligere temmelig tætskrevne sider. Det betyder selvfølgelig, at der går lidt mere papir til trykningen, men tætskrevne sider er svære at læse, og vi vil gerne have, at så mange som muligt læser vores artikler.

Men nu vi er ved det med papiret, så vil NOAH-bladet fra og med det nummer du holder i hånden blive trykt på 100% genbrugspapir (det tidligere indeholdt kun ca. 60% genbrugspapir) og være på 20 sider i stedet for 16. Af tryktekniske årsager har vi samtidig måttet lade bladet krybe en lille smule.

NOAH-bladets redaktion modtager stadigvæk gerne gode ideer, artikler, artikelforslag og ros/ris om bladets indhold og lay-out.

Bladgruppen

På et besøg i USA blev jeg konfronteret med en nyudviklet emballage til Fast food. Nærmere betegnet emballage til en McDLT (en McDonald med salat og tomat). Emballagen var så smart, at den kunne holde bøffen varm i den ene del, mens salaten i den anden del blev holdt kold. Genialt, ikke?

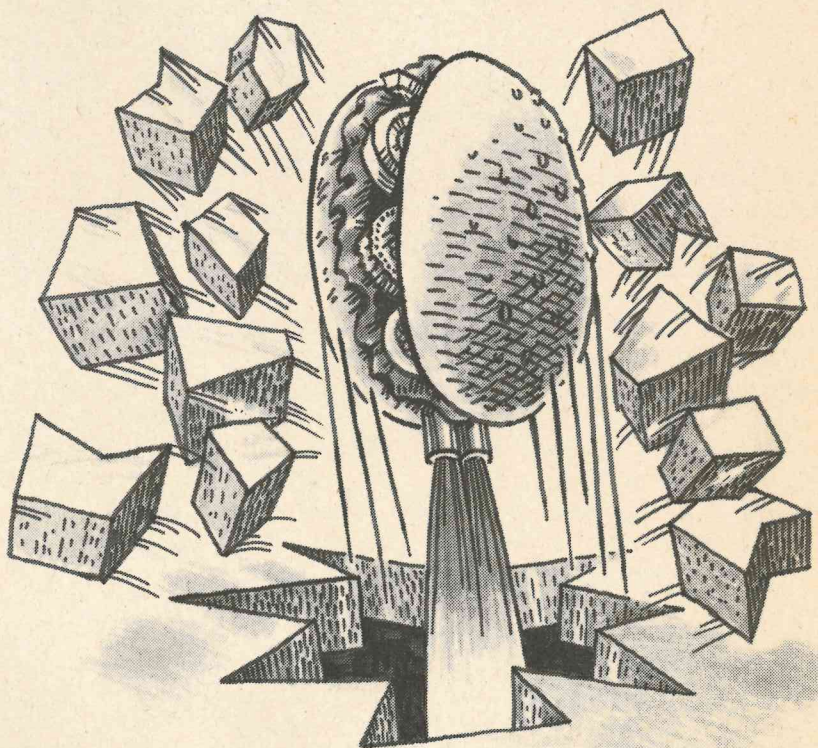
Måske ikke, når man tænker på ozonlaget. Folk med forstand på den slags er overbevist om, at emballagen indeholdt freon, der jo er kendt for at nedbryde ozonlaget. Polystyren med freon leder nemlig ikke varmen og er mere end dobbelt så effektiv en isola-

tor end andre emballagetyper. McDonald vil dog ikke oplyse om det er rigtigt — det er en produktionshemmelighed!

I USA er Fast food-industrien en af de hurtigst voksende aftagere af polystyren med freon til emballage m.v. Dette er vel også tilfældet herhjemme, tænk blot på kødbakkerne, æggebakkerne o.lign. I USA planlægger miljøfolk og forbrugere en kampagne med denne emballageform og kræver alternativer. Var det ikke en god ide herhjemme også?

Jesper Toft

Tegning: Søren Nielsen

Fast food og
OZONLAGET

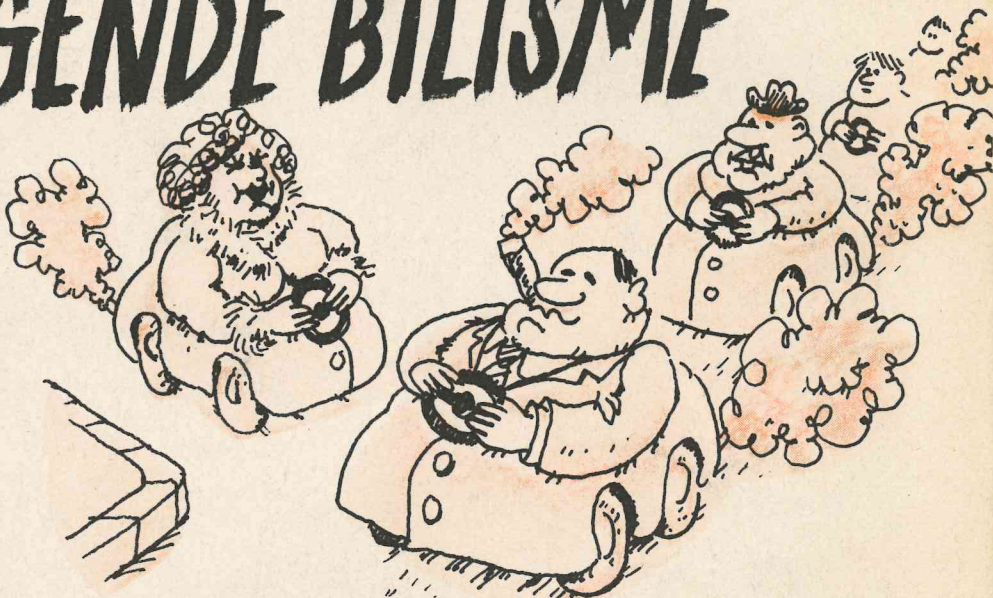
KØBENHAVNERE MØD DEN STIGENDE BILISMIE

Biltrafikken i København er steget støt i 80'erne. 12.000 flere biler på gaderne i dag end for bare 2 1/2 år siden!

Der er sikkert dem der hilser denne udvikling med glæde. Men for os der bor her er det en daglig pine: Stanken fra de endeløse bilkolonner i myldretiden. Chokket — og bagefter angsten — når et øjeblik uopmærksomhed nær havde kostet liv eller lemmer. Raseriet når man for 10. gang må sige "Hva' si'r du!" til sit barn, fordi larmen overdøver dets stemme. Og sidst men ikke mindst bevidstheden om de usynlige effekter: Experter har i årevis lagt rapport på rapport på bordet om bilernes forurening: Vi ved, at blyet i benzinen gør vores børn dummere. Vi ved, at luftforureningen visse steder er så enorm, at experter er begyndt at advare mod at tage spædbørn ud! Vi ved, at en række af stofferne i biludstødningen er kræftfremkaldende. Vi ved, at dens indhold af kvælstofoxider er en væsentlig årsag til syrerøgningen.

København er ikke en rar by at bo i. Mange løser problemet individuelt: Flytter ud i omegnen — når de får råd. Og ta'r så bilen og pendler ind og bidrager til misseren, når de skal på arbejde. Det er en forståelig, men rigtig dårlig løsning. Og vi er en del der ikke har råd.

København kunne være skøn at bo og leve i. Men der må kæm-

pes for det. Så sent som i slutningen af 70'erne strømmede folk til den kollektive trafik. Det var blevet for dyrt at køre i bil. Trods løfter om det modsatte udnyttede de politiske flertal ikke denne oplagte mulighed for en trafikpolitisk ændring. Tværtimod: De undlod at udbygge og forbedre servicen i den kollektive trafik. I stedet satte de priserne drastisk op og så passivt til misligholdelsen af materiellet. Resultat: I løbet af få år har bilismen fået en gevaldig renaissance. I stedet for en renere, sikrere og rarere by har vi fået det stik modsatte!

Miljøorganisationen NOAH vil gerne gøre sit til at ændre denne udvikling. Vi har tidligere været meget aktive i arbejdet for bedre byplanlægning og for bedre kollektiv trafik. Vi har argumenteret sagligt, og vi har aktioneret mod bilen i byen. Vi har været med til at bremse bilismens fremmarch. Det kan nytte, hvad fx. kampen mod det legendariske Søring-

projekt viste. Men NOAH er hverken mere eller mindre end dem, der aktivt melder sig til at gøre noget ved tingene. Vi må være nogle flere der gør noget ved Københavns trafikforhold. Mange flere.

Sådan skrev Jeppe Læssøe i en invitation til et møde i København i oktober. 33 fulgte opfordringen og mødte op til mødet, så der blev flere til at gøre noget. Den nye trafikgruppe tæller nu over tyve aktive medlemmer. Allerede i november har gruppen optrådt flere gange i lokalradioerne bl.a. i et åbent studie i Københavns Radio med titlen "Din by, din trafik, dit ansvar".

På længere sigt skal aktiviteterne udvikle sig til en trafik-kampagne. Det har NOAH's luftforureningsgruppe og Dansk Cyklist Forbund også store planer om. Så der kan stadig være flere med. Mange flere. Hvis du vil være med, så ring til NOAH's sekretariat på 01 15 60 52.

NOAH's Trafikgruppe